

ТЕХНІКИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В РОБОТІ З ВАЖКОВИХОВУВАНИМИ УЧНЯМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито сутність, мету, стратегію, тактику та техніки професійно-педагогічного спілкування соціального педагога з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку у процесі перевиховання дітей, у роботі з їхніми батьками.

Ключові слова: професійно-педагогічне спілкування, функція спілкування, соціальний педагог, стратегія, тактика, техніка, прийом.

Актуальність дослідження зумовлена соціальною та педагогічною значущістю проблеми, необхідністю її розв'язання на основі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з важковиховуваними учнями (дезадаптивною поведінкою). Важливо починати працювати з дітьми саме молодшого шкільного віку як вікового періоду активного формування особистості дитини, її позитивних і негативних особливостей. У педагогічно занедбаних дітей 6–9 років спостерігаються такі феномени поведінки: смисловий бар'єр, ефект неадекватності, схильність до адитивної й делінквентної поведінки [1; 7]. Наявна підготовка соціальних педагогів не забезпечує повною мірою досвід роботи з важковиховуваними дітьми початкової школи. Молодий спеціаліст зазнає значних труднощів, коли йдеться про професійно-педагогічне спілкування з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку [1].

У науковій літературі відомі теоретичні й практичні напрацювання педагогів і психологів (Л. Божович, Л. Виготський, І. Дубровін, Д. Ельконін, В. Запорожець, А. Леонт'єв, Б. Ліхачов, В. Мухіна, Д. Фельдштейн та інші), які стосуються теоретико-методологічних основ формування й соціалізації особистості в молодшому шкільному віці. Концептуальні основи формування важковиховуваності сформульовано у працях П. Бельського, Л. Зюбіна, Н. Максимової. Проблеми підготовки майбутнього соціального педагога розглядали М. Васильєва, К. Віщукаєва, В. Костіна, А. Рижанова, С. Харченко [1; 2; 5–7]. Форми, методи роботи соціального педагога з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку розкрито в сучасних дослідженнях Б. Гнідої, В. Киричука, Л. Михєєвої, Т. Окушко, Г. Товканець [3; 4; 7]. Незважаючи на певні досягнення у вивченні цієї проблеми, практика свідчить про те, що сьогодні необхідно активізувати пошук нових ефективних шляхів роботи з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку, до яких можна зарахувати методи професійно-педагогічного спілкування соціального педагога з учнями.

Мета статті – розкрити сутність, мету, стратегію, тактику й техніки професійно-педагогічного спілкування соціального педагога в роботі з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку.

У дослідженнях психологів, педагогів можна простежити взаємозв'язок поняття “спілкування” з категорією “діяльність”. У психології поняття “спілкування” визначено як: багатоплановий процес установалення і розвитку контактів між людьми, породжений їх потребами у спільній діяльності; здійснювану знаковими за-

собами взаємодію суб'єктів, спричинену потребами спільної діяльності (А. Петровський, М. Ярошевський); як процес, що не обов'язково зумовлений потребами у спільній діяльності, а може бути й самотивованим процесом (Б. Ломов). У педагогіці спілкування трактують як систему (прийомів та навичок) органічної соціально-психологічної взаємодії педагога й вихованців, змістом якої є обмін інформацією, справляння виховного впливу, організація відносин за допомогою комунікативних засобів (А. Хуторський).

У контексті соціально-педагогічних досліджень Б. Гнідої, В. Киричука, З. Карпенко, Г. Товканець [3; 4] під професійно-педагогічним спілкуванням соціального педагога розуміємо особливий вид професійної соціально-педагогічної діяльності, яка полягає в організації активного цілеспрямованого впливу на особистість важковиховуваного учня з метою виховання, перевиховання учнів та виправлення наявних відхилень у формуванні особистості і її поведінці.

Аналіз праць зазначених авторів дав змогу виявити та розкрити сутність функцій професійно-педагогічного спілкування соціальних педагогів у роботі з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку: пізнання особистості (спостереження, виявлення, моніторинг та аналіз проблем особистісного розвитку, поведінки дитини); обмін інформацією (ознайомлення з відомостями); організація діяльності; самоутвердження (спрямованість особистості на виділення й реалізацію своєї унікальності в системі соціальних зв'язків); профілактика (запобігання асоціальної поведінці); корекція та реабілітація (перевиховання, відновлення позитивного способу поведінки, взаємодії дитини, відповідно до вимог середовища).

За допомогою функціонального аналізу професійно-педагогічного спілкування соціальних педагогів у роботі з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку встановлено, що спілкування з ними залежить від професійно-особистісних властивостей соціального педагога, вибору ним педагогічної стратегії (пріоритетні напрями дій на кожному з етапів спілкування), тактики (концептуальна дія, яка здійснюється у вигляді одного або більше конкретних завдань) і техніки (сукупність засобів, методів) спілкування стосовно кожного окремого учня початкової школи з урахуванням його індивідуальних властивостей, тих відхилень, які наявні в його поведінці й зумовлюють важковиховуваність учня.

Це дало змогу виділити такі види стратегічних завдань професійно-педагогічного спілкування соціального педагога в роботі з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку: довготривалі (перспективи розвитку дитини), основні (соціально-виховні завдання, що забезпечують оптимальну взаємодію у мікросередовищі) та орієнтовані на внутрішні тенденції розвитку дитини. Ці завдання зумовлюють спрямованість тактики та техніки професійно-педагогічного спілкування соціального педагога в роботі з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку на єдність можливих результатів корекції поведінки важковиховуваної дитини й умов її досягнення як основи особистісного розвитку дитини.

Стратегія, тактика та техніка професійно-педагогічного спілкування соціального педагога пов'язані між собою. Соціально-педагогічні тактичні дії базуються на аналізі стратегічної складової спілкування та допомагають реалізовувати основну стратегічну лінію роботи з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку. Технічні компоненти спілкування допомагають соціальному педагогу реалізувати тактичні завдання в кожній окремій комунікативній ситуації відповідно до виявлених особистісних розладів у поведінці важковиховуваних учнів.

Реалізація професійно-педагогічного спілкування соціального педагога в роботі з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку потребує застосування техніки формування взаєморозуміння, відносин між учасниками педагогічної взаємодії. Це, зокрема, спосіб вступу в контакт (прийоми формування атракції), спрямований на закріплення шляхом використання в спілкуванні з важковиховуваним учнем найрізноманітніших соціально-педагогічних прийомів формування в учня емоційно позитивного ставлення до вчителя, довіри до його слів і дій.

Організація цілеспрямованого професійно-педагогічного спілкування з учнем з метою виправлення відхилень у формуванні особистості та поведінці потребує використання сукупності вербальних і невербальних засобів спілкування. Ці засоби можуть бути успішно реалізовані тільки за умови відповідної організації мовлення вчителя й несловесних компонентів техніки комунікації (жести, міміка, поза, контакт очей, тон, темп, інтонація). Для досягнення позитивного результату спілкування необхідно створити відповідну просторово-часову організацію спілкування з важковиховуваними учнями. При цьому слід урахувувати їх індивідуально-психологічні властивості (темперамент, характер, здібності), а також біоритми.

Рефлексивне й нерефлексивне слухання, оптимальне поєднання заохочення та покарання, використання оціночного судження, сугестії, можливостей просторово-часової організації спілкування – все це складові техніки професійно-педагогічного спілкування соціальних педагогів у роботі з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку.

Особливої уваги потребують техніки професійно-педагогічного спілкування з важковиховуваними дітьми, які перебували в надзвичайно несприятливих сімейних умовах. У таких випадках техніки розраховані на тривалий процес спеціальних організованих впливів. До них належать техніки професійно-педагогічного спілкування: формування особистісної значущості учнів; оперативного втручання; формування особистісної значущості дитини в сім'ї. Незалежно від проблем важковиховуваних дітей слід створити систему професійно-педагогічного спілкування з дитиною шляхом створення цілісної організації життєдіяльності дітей, компенсації і пристосування їх до педагогічних вимог.

Висновки. Встановлено, що реалізація можливостей професійно-педагогічного спілкування з важковиховуваними учнями молодшого шкільного віку залежить від багатьох факторів: особистісно-професійних властивостей учителя, рівня його психологічної й педагогічної культури, володіння вербальними та невербальними засобами спілкування; знання індивідуально-психологічних властивостей учнів і вибору правильної стратегії, тактики, техніки спілкування стосовно кожного важковиховуваного учня; взаємодії соціального педагога з батьками учнів. Наведено узагальнені техніки спілкування: формування розуміння, взаємовідносин (спосіб вступу в контакт, прийом атракції, прийоми формування довіри до вчителя; комунікації – жести, міміка, поза, контакт очей, тон, темп, інтонація); рефлексивне й нерефлексивне слухання; оптимальне поєднання заохочення та покарання; використання оціночного судження, сугестії, можливостей просторово-часової організації спілкування; формування особистісної значущості учнів; оперативного втручання; формування особистісної значущості дитини в сім'ї).

Перспективними напрямками дослідження можуть бути розробка педагогічних умов професійно-педагогічного ефективного спілкування соціального педагога з учнями девіантної поведінки; підготовка майбутніх соціальних педагогів до профе-

сійно-педагогічного спілкування з учнями з девіантною поведінкою під час проходження педагогічної практики.

Список використаної літератури

1. Васильєва М.П. Актуальні проблеми підготовки майбутнього соціального педагога для освітньої галузі в сучасних умовах / М.П. Васильєва // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць / за заг. ред. ак. І.Ф. Прокопенка, чл.-кор. В.І. Лозової. – Х. : ХНПУ, 2011. – Вип. 40. – Ч. 1. – С. 110–116.
2. Віщукаєва К.М. Підготовка майбутнього соціального педагога як суб'єкта професійної діяльності : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / К.М. Віщукаєва. – Одеса, 2012. – 22 с.
3. Гніда Т.Б. Проблема класифікації важковиховуваних учнів / Т.Б. Гніда // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць / за заг. ред. ак. І.Ф. Прокопенка, чл.-кор. В.І. Лозової. – Х., 2011. – Вип. 40. – Ч. 1. – С. 26–32.
4. Карпенко З.С. Корекція поведінки важковиховуваних учнів : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / З.С. Карпенко. – К., 1999. – 43 с.
5. Костіна В.В. Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дезадаптованими дітьми та молоддю / В.В. Костіна // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Х. : УПА, 2012. – Вип. 36. – С. 205–209.
6. Рижанова А.О. Професійна підготовка соціального педагога до “викликів” культурно-інформаційного суспільства / А.О. Рижанова // Соціальний педагог – спеціаліст із соціального виховання: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю підготовки соціальних педагогів у ХДАК, 15-річчю кафедри соціальної педагогіки, 27 жовтня 2011 р. / під ред. проф. А. Рижанової та ін. – Х. : ХДАК, 2011. – 137 с.
7. Товканець Г.В. Стратегія, тактика і техніка педагогічного спілкування з важковиховуваними дітьми молодшого шкільного віку : навч.-метод. посіб. / Г.В. Товканець. – Ужгород : УжДУ, 1999. – 75 с.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2013.

Василенко А.В. Техники професійно-педагогічного об'єднання соціального педагога в роботі з трудновоспитуємими учнями молодшого шкільного віку

В статті розкрито сутність, мету, стратегію, тактику та техніки професійно-педагогічного об'єднання соціального педагога в роботі з трудновоспитуємими учнями молодшого шкільного віку в процесі перевоспитання дітей, в роботі з їх батьками.

Ключевые слова: професійно-педагогічне об'єднання, функція об'єднання, соціальний педагог, стратегія, тактика, техніка, прийом.

Vasylenko A. Techniques of a social teacher's professional pedagogical communication at work with intractable pupils of primary school age

This article reveals essence, goal, strategy, tactics and techniques of professional pedagogical communication of a social teacher at work with intractable pupils of primary school age in a process of re-education of pupils and work with their parents.

It is proved that the term “communication” is regarded as contacts between people, ways of subjects' cooperation (psychology), methods and skills of normal social and psychological cooperation between teacher and pupils. Content of this term is an exchange of information (pedagogic).

It is stated that professional pedagogical communication of a social teacher is a particular kind of a professional social and psychological work. It lies in organization of an active purposeful impact on the personality of intractable pupils with the aim to bring up, re-educate and correct the deviations in forming of personality and behavior.

The functions of professional pedagogical communication of a social teacher at work with intractable pupils of primary school age are revealed. These functions are: personality cognition; exchange; organization of work; self-establishment; preventive function; correction and rehabilitation.

The bases of the social teacher's effective communication with intractable pupils are determined. They are: teacher's personal and professional properties, his/her level of psychological and pedagogical culture, verbal and non-verbal communication skills; scientific approach to the determination of strategic tasks (long-term tasks are perspectives of a child's development, main tasks are social and educational problems, individual tasks are oriented on the inner development of a child); deliberate choice of pedagogical tactic and technique of communication considering every pupil with his/her individual characteristics of intractability and social teacher's cooperation with parents.

It is proved that realization of professional pedagogical communication of a social teacher at work with intractable pupils of primary school age demands application of such techniques: forming of mutual understanding, relationships (ways of getting in contact, method of attraction, methods of forming trust to teacher); communications (gestures, facial expressions, eye contact, tone, tempo, intonation); reflexive and non-reflexive hearing; optimal unification of encouragement and punishment; use of evaluative judgment; forming of pupils' personnel significance; operative intervention; forming of pupils' personnel significance in a family.

In the article we note that it is necessary to create a system of professional pedagogical communication with a child by creating a completed organization of a children's vital activity, compensation and their adaptation to the pedagogical demands.

Key words: *professional pedagogical communication, function of communication, social teacher, strategy, tactic, technique, method.*